

*Π3.2.2. Δημιουργία πολυμεσικών εφαρμογών
για την κατασκευή σεναρίων και δραστηριοτήτων
από τους εκπαιδευτικούς
στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών*

Σχεδιασμός και ανάπτυξη σεναρίων
βασισμένων στο περιβάλλον
(για τα ομηρικά έπη και τη δραματική ποίηση)

Τίτλος σεναρίου/δραστηριοτήτων:
**«Αναπαραστάσεις του μύθου του Ορφέα
στη Νεοελληνική ποίηση:
Από την παράδοση στον μοντερνισμό»**

Στεφανία Μποτέλη

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Θεσσαλονίκη 2015**

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π3.2.2. Δημιουργία πολυμεσικών εφαρμογών για την κατασκευή σεναρίων και δραστηριοτήτων από τους εκπαιδευτικούς στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΓΙΑΝΝΟΥ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Αναπαραστάσεις του μύθου του Ορφέα στη Νεοελληνική ποίηση: Από την παράδοση στον μοντερνισμό.

*Μια διδακτική πρόταση με αφορμή «Το άσμα του Ορφέως»
από τη Γαλάτεια του Σπυρίδωνα Βασιλειάδη*

Ο μύθος του Ορφέα έχει γονιμοποιήσει την παγκόσμια λογοτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική, το θέατρο και τον κινηματογράφο. Ήδη από την αρχαιότητα ο μύθος του τροφοδότησε τα έργα σπουδαίων δημιουργών, όπως ο Πίνδαρος («Τέταρτος Πυθιόνικος»), ο Βιργίλιος (*Γεωργικά*), ο Οβίδιος (*Μεταμορφώσεις*), ο Πανσανίας, ο Διογένης ο Λαέρτιος. Με τον Ορφέα σχετίζονται και οι *Ορφικοί ύμνοι*, θρησκευτικά άσματα που ανήκουν στη λυρική ποίηση και που ορισμένα από αυτά αποδίδονται αυθαίρετα στον Ορφέα. Γενικά, ο μύθος θέλει τον Ορφέα να ζει πριν από τον Όμηρο και να έχει θεϊκή καταγωγή. Επίσης, τον αναγνωρίζει ως μέλος της Αργοναυτικής εκστρατείας και ως ιδρυτή των ορφικών μυστηρίων, που ήταν διαδεδομένα κυρίως στη Θράκη και στη Μακεδονία. Ο μύθος του διασταυρώνεται με τον μύθο της Ευρυδίκης, της συζύγου του, που κατήλθε μετά τον θάνατό της στον Άδη προκαλώντας ανείπωτη θλίψη στον αγαπημένο της. Η κάθοδος του Ορφέα στον Άδη, ως ακραία ένδειξη αγάπης και αφοσίωσής του προς την Ευρυδίκη και ως σύμβολο της μάταιης προσπάθειας του ανθρώπου να κατανικήσει τον θάνατο, αποτέλεσε βασικό μοτίβο της παγκόσμιας τέχνης.

Ειδικότερα, η αρχαία τέχνη από τον 5ο αιώνα π.Χ. μας χάρισε απεικονίσεις του Ορφέα, ενώ οι πρώτοι Χριστιανοί παρίσταναν τον Χριστό με τη μορφή του Ορφέα να βαστά τη λύρα που παρέπεμπε στο Ευαγγέλιο (Χριστός/Ορφέας της Αίγινας, γλυπτό έργο του 4ου μ.Χ. αιώνα). Στη σύγχρονη εποχή έχουν εμπνευστεί από τον Ορφέα και την Ευρυδίκη εικαστικοί, λογοτέχνες, μουσικοί και

δραματουργοί. Στις εικαστικές τέχνες ενδεικτικά αξίζει να μνημονεύσουμε το μαρμάρινο γλυπτό «Ορφείας και Ευρυδίκη» (1893) του Α. Rodin και τα ζωγραφικά έργα των Dürer, «Ο θάνατος του Ορφεία» (1494) και Marc Chagal, «Ο μύθος του Ορφεία» (1977). Στον ελληνικό χώρο γνωστές για την εικαστική διαπραγμάτευση του μύθου του Ορφεία είναι οι συνθέσεις του Νίκου Εγγονόπουλου, «Ορφείας και Ευρυδίκη» (1949) και «Ποιητής και Μούσα» (1958).

Στην ξενόγλωσση ποίηση το πιο αντιπροσωπευτικό έργο με πρωταγωνιστή τον Ορφεία είναι *Τα Σονέτα του Ορφεία (Sonette an Orpheus)* του Rainer Maria Rilke, έργο που γράφτηκε τον Φεβρουάριο του 1922, ενώ χαρακτηριστικό είναι και το ποίημα «Ορφέας» (1891) του Paul Valéry, που ο ποιητής το ξαναδούλεψε και το συμπεριέλαβε στη δεύτερη έκδοση της συλλογής του *Album de vers anciens (Λεύκωμα παλαιών στίχων)*. Απηχίσεις του μύθου συναντάμε και σε ποιήματα των Pierre-Jean Jouve («Ορφέας»), Gottfried Benn («Orpheus' Tod», 1946), Pierre Emmanuel (*Orphiques*, 1942), Victor Hugo («Ορφέας», 1877) και στη συλλογή του Guillaume Apollinaire *Le Bestiaire ou Cortège d' Orphée (Το συναζάρι των ζώων ή Η ακολουθία του Ορφεία, 1911)*. Στη νεοελληνική ποίηση ο μύθος του Ορφεία διατρέχει το έργο των μειζόνων ποιητών σχεδόν στο σύνολό τους.

Στο δράμα ο μύθος του Ορφεία τροφοδότησε θεατρικά έργα του Tennessee Williams, όπως η *Μάχη των αγγέλων (Battle of Angels, 1940)* και ο *Ορφείας κατερχόμενος (Orpheus Descending, 1957)*, καθώς και την *Ευρυδίκη* του Jean Anouilh. Στον κινηματογράφο χαρακτηριστικά έργα είναι η ορφική τριλογία του Jean Cocteau [*Le sang d' un poète* (1930), *Orphée* (1950), *Le testament d' Orphée* (1960)], η βραβευμένη κινηματογραφική ταινία *Ορφέας* (1958) του Marcel Camus και η βραζιλιάνικη μουσική ταινία του Carlos Diegues *Ορφέας* (1999). Η δυτική κλασική μουσική στα πρώτα βήματά της συνδέεται στενά με τον μύθο του Ορφεία και της Ευρυδίκης που αποτέλεσε το θέμα πολλών μουσικών έργων με αντιπροσωπευτικότερα τις όπερες του Ιταλού Monteverdi (*L' Orfeo*) και του Γερμανού Christoph Willibald Gluck (*Orfeo ed Euridice*). Με τη μουσική του τελευταίου επένδυσε και τη χορευτική της όπερα *Orpheus und Eurydike* (1975) η Pina Bausch. Στη νεοελληνική δραματουργία, η δραματική πρόσληψη του θέματος του Ορφεία έφερε ως καρπούς τη μετάφραση/διασκευή του Γεωργίου Σακελλάριου της γνωστής όπερας του Gluck *Ορφείας και Ευρυδίκη* (1796), το πρώτο δραματικό

έργο του Άγγελου Σικελιανού *Ο διθύραμβος του ρόδου* (1932) και τη μονόπρακτη σάτιρα του Γιώργου Σκούρτη *Η δίκη του Ορφέα και της Ευρυδίκης* (1980) (Πούχγερ, 2000: 46-68).

Σε όλα τα παραπάνω έργα τα σχετικά με τον μύθο του Ορφέα, μπορούμε να αναγνωρίσουμε τρεις βασικές συνιστώσες της μυθικής αφήγησης που τροφοδοτούν σε διαφορετικές παραλλαγές και τη δημιουργία των καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών εκδοχών του μύθου του:

- 1) Σύμφωνα με την πρώτη συνιστώσα του μύθου, ο Ορφέας συμμετείχε στην Αργοναυτική εκστρατεία και με το παίξιμο της λύρας του συνέβαλε θετικά στην έκβασή της, καθώς η μαγεία της μουσικής του ακινητοποίησε τις Συμπληγάδες πέτρες και προστάτευσε τους Αργοναύτες από το άσμα των Σειρήνων (Brunel, 1988: 1095-1102 & Στεργιόπουλος, 2000: 11).
- 2) Η δεύτερη συνιστώσα του μύθου σχετίζεται με τον παράφορο έρωτα του Ορφέα προς την Ευρυδίκη και με την κάθοδό του στον Άδη, προκειμένου να σώσει την αγαπημένη του. Πιο συγκεκριμένα, μετά τον θάνατο της Ευρυδίκης από δάγκωμα φιδιού ο Ορφέας κατέβηκε στον Άδη και με τη λύρα του μάγεψε τον Πλούτωνα και την Περσεφόνη, που του επέτρεψαν να πάρει πίσω την αγαπημένη του με την προϋπόθεση να μη γυρίσει να κοιτάξει προς το μέρος της και να μην της μιλήσει μέχρι να φτάσουν στον επάνω κόσμο. Ο Ορφέας παρασυρμένος από την επιθυμία του και τα παρακάλια της Ευρυδίκης έστρεψε το βλέμμα του προς αυτήν και η Ευρυδίκη εξαφανίστηκε.
- 3) Η τρίτη συνιστώσα του μύθου σχετίζεται με τον θάνατο του Ορφέα για τον οποίο υπάρχουν διάφορες παραλλαγές: η επικρατέστερη παραλλαγή είναι ότι κατακρεουργήθηκε από τις Μαινάδες (γυναίκες της Θράκης, γνωστές και ως Βάκχες, ιέρειες του Διόνυσου) κατά τη διάρκεια οργιαστικών τελετών προς τιμήν του θεού Διόνυσου, ενώ σύμφωνα με άλλες παραλλαγές είτε κατακεραυνώθηκε από τον θεό Δία, επειδή μύησε τους ανθρώπους στα ορφικά μυστήρια, είτε πέθανε από θλίψη για τον θάνατο της Ευρυδίκης. Μια άλλη αιτία του διαμελισμού του Ορφέα διασώζεται σε αισχυλικό απόσπασμα από το δράμα του Αισχύλου *Βασσάραι* ή *Βασσαρίδες*, ένα από τα τέσσερα έργα της *Λυκούργειας* (470-460 π.Χ), όπου οι γυναικείοι χοροί ταυτίζονται με τις Μαινάδες που σπαράζουν τον Ορφέα. Το κεφάλι και η λύρα του, ακόμα

τραγουδώντας θρηνητικά τραγούδια, επέπλευσαν από τον [Έβρο](#) ως τη Μεσογειακή ακτή. Η θαλασσοπορία της κεφαλής του Ορφέα που τραγουδάει, μιλάει και προφητεύει αντιμετωπίστηκε με νέο ενδιαφέρον στους νεότερους χρόνους, όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και στις καλές τέχνες αναδεικνύοντας νέους συμβολισμούς. (Αρμάος, 2000: 5-33).

Πέρα από τις τρεις αυτές συνιστώσες της μυθικής αφήγησης που ορίζουν το σύνολο σχεδόν της έκτασης που καλύπτει η μυθοπλασία του Ορφέα (Σιαφλέκης, 2001: 76-77), άλλα στοιχεία που τροφοδοτούν τον μύθο του είναι η καταγωγή του και οι ικανότητές του ως μουσικού. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Ορφέας ζούσε πριν από τον Τρωικό πόλεμο και ήταν γιος της μούσας Καλλιόπης και του βασιλιά της Θράκης Οιάγρου ή σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή ήταν γιος του Απόλλωνα. Η θεϊκή του καταγωγή είχε μεγαλύτερη απήχηση στους αρχαίους Έλληνες. Ως μουσικός είχε την ικανότητα να μαγεύει ανθρώπους και ζώα και έκανε τα δέντρα και τις πέτρες να χορεύουν. Από μικρός ενδιαφερόταν για τους θεούς, τους μύθους, τις ιεροτελεστίες και σε νεαρή ηλικία πραγματοποιεί ταξίδι στην Αίγυπτο, από το οποίο θα επιστρέψει σοφότατος. Τέλος, ο χώρος της Μακεδονίας και της Θράκης συνδέεται στενά με τη γέννηση και τον θάνατό του, καθώς και με τα ορφικά μυστήρια.

Με βάση τα παραπάνω αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο λογοτεχνικός μύθος του Ορφέα είναι πολυσύνθετος θεματικά και δεν έχει ενιαίο χαρακτήρα, μεταφυτεύεται σε διαφορετικά είδη τέχνης και λογοτεχνικά γένη και λαμβάνει πλήθος από σηματοδοτήσεις, πραγματικές ή συμβολικές, παράγοντας τις νέες σημασίες που έχει ανάγκη ο δημιουργός. Το πέρασμα από τη μυθική αφήγηση στη λογοτεχνική ή γενικότερα καλλιτεχνική πραγματικότητα γίνεται με ποικίλους τρόπους, και στοιχεία της μεγεθύνονται, σμικρύνονται ή τροποποιούνται από τον δημιουργό ανάλογα με τις αισθητικές ή ιδεολογικές του προτιμήσεις. Εναπόκειται στον δημιουργό ν' αποφασίσει για τη μεταχείριση των στοιχείων της μυθικής αφήγησης, να ορίσει τις σταθερές της και τις μεταβλητές της και κατ' επέκταση την πιστή αναπαραγωγή ή τον εκσυγχρονισμό του μύθου. Έτσι, ο μύθος του Ορφέα άλλοτε αναπαράγεται πιστά, άλλοτε παραλλάσσεται λαμβάνοντας ποικίλους συμβολισμούς και άλλοτε γίνεται αντικείμενο σατιρικής αποδόμησης (Σιαφλέκης, 2001: 79).

Με βάση την παραπάνω διαπίστωση διαμορφώθηκε η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση, που στόχο έχει να διερευνηθούν οι ποικίλοι τρόποι

διαπραγμάτευσης του μύθου του Ορφέα από τους νεοέλληνες ποιητές ανάλογα με την ποιητική τους σύλληψη αλλά και τις αισθητικές τους προτιμήσεις. Τη διερεύνηση αυτή διευκολύνει το πρόσθετο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό των **Ψηφιδων για την ελληνική γλώσσα** (<http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>) (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας) και ειδικότερα η **Ανεμόσκαλα** (<http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/index.html>), η Ανθολογία κειμένων **Νόστος. Ο Αρχαιοελληνικός Μύθος στην Παγκόσμια Λογοτεχνία** (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/index.html), τα **Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html), και το πολυμεσικό περιβάλλον **Αριάδνη. Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/index.html).

Ειδικότερα, οι μαθητές και οι μαθήτριες στο πλαίσιο της εφαρμογής της διδακτικής πρότασης καλούνται να αναγνωρίσουν διαφορετικές εκδοχές του μύθου του Ορφέα μελετώντας ποιήματα που εντάσσονται σε διαφορετικά λογοτεχνικά ρεύματα (από την παράδοση μέχρι τον μοντερνισμό). Με τον τρόπο αυτό θα διερευνήσουν τους διαφορετικούς τρόπους κατεργασίας του μυθικού υλικού (από τη συμβατική ως την ανατρεπτική διαπραγμάτευσή του) και τους μηχανισμούς μετασχηματισμού του σε ποιητική πραγματικότητα από τον δημιουργό με βάση τις ιδεολογικές και αισθητικές αρχές που αυτός υπηρετεί. Η διερεύνηση αυτή θα τους επιτρέψει να συσχετίσουν τον τρόπο διαπραγμάτευσης του μύθου με χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παραδοσιακής και μοντέρνας ποίησης. Επιπλέον, οι μαθητές και οι μαθήτριες θα αναγνωρίσουν τις βασικές σταθερές που ενυπάρχουν στους μύθους (ζωή, θάνατος, έρωτας, νόστος κ.τ.λ.) και που τους καθιστούν βασική πηγή έμπνευσης, ενώ διασφαλίζουν τη συνέχεια των λογοτεχνικών παραλλαγών. Τέλος, θα συνειδητοποιήσουν ότι η αρχαία ελληνική μυθολογία τροφοδοτεί αδιάλειπτα τη νεοελληνική και την παγκόσμια ποίηση με ποιητικό υλικό αποτελώντας έναν «πυρήνα» που αναπλάθεται και αναδεικνύεται με διαφορετικούς τρόπους και κατ' επέκταση θα αντιληφθούν τη σπουδαιότητά της για τη γονιμοποίηση της ελληνικής και γενικότερα της παγκόσμιας λογοτεχνικής παράδοσης.

1η δραστηριότητα (Προεργασία)

Στην ολομέλεια της τάξης με καταγισμό ιδεών και ενεργοποιώντας την προηγούμενη γνώση των μαθητών/τριών σημειώνουμε λέξεις-έννοιες που σχετίζονται με τον Ορφέα και τις οποίες ενδέχεται να γνωρίζουν οι μαθητές/τριες (π.χ. λύρα, ορφικές τελετές, Ευρυδίκη, κάθοδος στον Άδη, Αργοναυτική εκστρατεία, Θράκη, Διόνυσος κ.τ.λ.). Μπορούμε να δημιουργήσουμε και σχετικό εννοιολογικό πίνακα (σχετικά μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις εφαρμογές <https://www.text2mindmap.com/> ή <http://en.softmonk.com/ios/popplet/> για τη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών).

Ως αφορμή για τη διδακτική πρόταση μπορούμε να προβάλουμε και εικαστικό υλικό με αναπαραστάσεις του Ορφέα και της Ευρυδίκης στην κλασική και σύγχρονη τέχνη. Στην περίπτωση αυτή εντοπίζουμε σε ποιά ή σε ποιές συνιστώσες του μύθου του Ορφέα αναφέρεται το συγκεκριμένο εικαστικό υλικό. Επιπλέον, οι αναπαραστάσεις αυτές θα μας δώσουν την ευκαιρία να συσχετίσουμε περισσότερο κλασικές εικαστικές απεικονίσεις του Ορφέα/Ευρυδίκης με την παράδοση και παραδοσιακά καλλιτεχνικά ρεύματα, όπως ο κλασικισμός, και περισσότερο ανατρεπτικές εκδοχές του Ορφέα/Ευρυδίκης με τον μοντερνισμό και σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα, όπως ο σουρεαλισμός. Μπορεί να τεθεί το ερώτημα στην ολομέλεια «ποιές δημιουργίες θεωρείτε ότι ανήκουν σε πιο σύγχρονη εποχή και για ποιόν λόγο», έτσι ώστε οι μαθητές/τριες να μάθουν να αναγνωρίζουν τα σύγχρονα μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης. Ενδεικτικά μπορούν να προβληθούν σχετικοί πίνακες των Dürer (*La Mort d'Orphée*, 1494), Christian Gottlieb Kratzenstein (*Orphée et Eurydice*, 1806), E. Delacroix (*Orphée et Eurydice*, 1862), Gustave Moreau (*Orphée*, 1865), Auguste Rodin (*Orphée*, 1885), Jean Delville (*Orphée ou Tête d'Orphée*, 1893), Marc Chagall (*Le mythe d'Orphée*, 1977), Νίκου Εγγονόπουλου (*Ορφέας και Ευρυδίκη*), Γεράσιμου Στέρη (*Ορφέας και Ευρυδίκη*), Odilon Redon (*Orphée*, 1903-1910 & *La mort d'Orphée*, 1905-1910), Pablo Picasso (*Mort d'Orphée*, 1930), Edmund Dulac (*Orphée et Eurydice*, 1935)¹. Εναλλακτικά ως αφορμή μπορούμε

¹ Για εικαστικές αποτυπώσεις του Ορφέα στους νεότερους χρόνους βλ. σχετικά Αρμάος, Δ. 2010. «Η ομιλούσα κεφαλή στην έξοδο του ορφικού μύθου. Ενατένιση μιας πτυχής από τη λογοτεχνική τύχη του

να ακούσουμε αποσπάσματα από το μουσικό έργο του Γιάννη Μαρκόπουλου που είναι βασισμένο στους ορφικούς ύμνους με τίτλο *Η λειτουργία του Ορφέα*.

Σε μια άλλη εκδοχή της παραπάνω δραστηριότητας διαβάζουμε τις σχετικές με τον Ορφέα πηγές από τον **Κόμβο για την Ελληνική Γλώσσα** (<http://www.komvos.edu.gr/>) **Μακεδονία εν μύθοις φθεγγομένη** (<http://www.komvos.edu.gr/mythology/>) και από τις **Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα** (<http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>) **Αριάδνη. Μορφές και θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας** (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/introduction/page_00_4.html#fn117) και συμπληρώνουμε στην ολομέλεια έναν πίνακα, ο οποίος θα περιέχει τα συστατικά στοιχεία του μύθου του Ορφέα. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα μπορεί να γίνει και ομαδοσυνεργατικά όπου με στοχευμένη ή ελεύθερη πλοήγηση στο διαδίκτυο οι μαθητές/τριες καλούνται να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα-άξονες:

- ✓ Ποιά είναι η βασική ιδιότητα του Ορφέα σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση;
- ✓ Τί γνωρίζουμε για τη συμμετοχή του Ορφέα στην Αργοναυτική εκστρατεία;
- ✓ Με ποιόν γεωγραφικό χώρο συνδέεται στενά η γέννηση, ο θάνατος και η λατρεία του Ορφέα;
- ✓ Τί γνωρίζουμε για τον μύθο Ορφέα/Ευρυδίκης και για την κάθοδο του Ορφέα στον Άδη;
- ✓ Τί γνωρίζουμε για τον θάνατο του Ορφέα;
- ✓ Τί γνωρίζουμε για τον ορφισμό, για τα Ορφικά μυστήρια και γενικά για την ορφική κοσμοθεωρία;

Στο σημείο αυτό της διδακτικής πορείας μπορούμε να δείξουμε στον διαδραστικό πίνακα ή μέσω βιντεοπροβολέα πλούσιο εικαστικό υλικό με τον Ορφέα και την Ευρυδίκη. Μπορούν να γίνουν και σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με κλασικές ή μοντερνιστικές αναπαραστάσεις του Ορφέα και της Ευρυδίκης που

Ορφέα σε συνάρτηση με κάποιες από τις εικαστικές της αποτυπώσεις στους νεότερους κυρίως χρόνους». Στο *Σύγκριση 21*: 5-33.

παραπέμπουν αντίστοιχα σε περισσότερο παραδοσιακές ή νεωτεριστικές καλλιτεχνικές φόρμες και εικαστικά ρεύματα. Παρατηρήσεις τέτοιου είδους θα βοηθήσουν τους μαθητές/τριες, ώστε να εμβαθύνουν περισσότερο και στη σχέση πιστής ή ανατρεπτικής ποιητικής αναπαράστασης του μύθου του Ορφέα με παραδοσιακές ή μοντερνιστικές ποιητικές φόρμες αντίστοιχα.

Σκοπός των παραπάνω δραστηριοτήτων είναι να γνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες τα βασικά πρόσωπα-πρωταγωνιστές του μύθου του Ορφέα, τον γεωγραφικό χώρο που συνδέεται με την καταγωγή του, τη γέννηση, τον θάνατο και τη λατρεία του και τέλος τις βασικές ενέργειες-δράσεις που συντελούνται στο πλαίσιο του μύθου και που συνιστούν και τις βασικές συνιστώσες του, οι οποίες καθορίζουν και το σύνολο της έκτασης που καλύπτει η μυθοπλασία του Ορφέα (συμμετοχή στην Αργοναυτική εκστρατεία / έρωτας για την Ευρυδίκη και κάθοδος στον Άδη / διαμελισμός από τις Μαινάδες).

2η δραστηριότητα

Τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ο μύθος του Ορφέα με όλες τις παραλλαγές του έχει τροφοδοτήσει το έργο των νεοελλήνων ποιητών. Μεταβαίνουμε στην **Ανεμόσκαλα** (<http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/index.html>)

και στους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων για τους Μείζονες Νεοέλληνες Ποιητές. Αναζητούμε τον όρο **Ορφ%** κάνοντας την επιλογή **Κύρια ονόματα**. Η αναζήτησή μας φέρει ως αποτέλεσμα: 28 εγγραφές για τον όρο «Ορφέα», 11 εγγραφές για την ονομαστική «Ορφέας» και δύο εγγραφές για τους λημματικούς τύπους «Ορφεύς» και «Ορφέων». Στον λημματικό τύπο «Ορφέα» που έχει και τις περισσότερες εγγραφές παρατηρούμε σε αύξουσα κλίμακα τα εξής αποτελέσματα: 12 εγγραφές για τον Κ. Παλαμά, 8 εγγραφές για τον Α. Σικελιανό, 5 εγγραφές για τον Ν. Εγγονόπουλο, 2 εγγραφές για τον Γ. Ρίτσο και 1 εγγραφή για τον Κ. Βάρναλη). Παρόμοια αποτελέσματα φέρνει και η αναζήτηση για τον λημματικό τύπο «Ορφέας» όπου παρατηρούμε 6 εγγραφές για τον Α. Σικελιανό και 3 εγγραφές για τον Κ. Παλαμά. Στη συνέχεια προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε για ποιόν λόγο οι δύο μείζονες ποιητές Κ. Παλαμάς και Α. Σικελιανός εμφανίζουν τις περισσότερες εγγραφές. Στα **Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html) αναζητούμε

στοιχεία για τους δύο ποιητές και γίνεται η σύνδεσή τους με το κίνημα του Παρνασσισμού. Επιπλέον, αναζητούμε στοιχεία και για το λογοτεχνικό κίνημα του "Παρνασσισμού"

(http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html?details=89)

με σκοπό να αιτιολογήσουμε τη συχνή χρήση του μύθου στην ποίηση των Παρνασσιστών ποιητών. Επιδιώξή μας είναι να συνδέσουμε τη συχνή χρήση του μύθου στην ποίηση του Κ. Παλαμά και του Α. Σικελιανού με το λογοτεχνικό ρεύμα του Παρνασσισμού, που έχει ως βασικό του γνώρισμα τη λατρεία του κλασικού. Σχετική αναζήτηση μπορεί να γίνει και στο **Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων** (<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4522,20474/>) στο λήμμα για τον "Παρνασσισμό".

Υπογραμμίζουμε, ακόμη, την εκλεκτική συγγένεια του Α. Σικελιανού με τον Κ. Παλαμά, δεδομένου ότι ο πρώτος αποτελεί έναν από τους επιγόνους που άντλησε από την ποιητική σύνθεση του μεγάλου ποιητή το στοιχείο του αρχαίου κόσμου, καθώς και αυτό της ενότητας του ελληνικού παρελθόντος με το παρόν. Ο αρχαίος κόσμος παίζει σημαντικό ρόλο στην ποίησή του Α. Σικελιανού, ενώ ο *Αλαφροϊσκιωτος* επιδεικνύει ευλάβεια για την αρχαία Ελλάδα (Beaton, 1996: 155). Με βάση τα παραπάνω η στενή σύνδεση των δύο αυτών ποιητών με το αρχαίο παρελθόν αιτιολογεί και τη στενή σχέση τους με την αρχαία ελληνική μυθολογία και υπηρετεί ταυτόχρονα την ποιητική τους ιδεολογία. Επιπλέον, συνδέουμε την επιλογή αυτή των δύο ποιητών με τα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής και τον μεγαλοϊδεατισμό που προμυθεύει το ένδοξο αρχαίο παρελθόν. Διδακτικός μας στόχος είναι να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η σχέση του δημιουργού με το αρχαίο παρελθόν γενικότερα και η ένταξη των μύθων στη θεματική του ειδικότερα σχετίζονται με τον αισθητικό και ιδεολογικό του προσανατολισμό.

Στη συνέχεια υπενθυμίζουμε την εύρεση των λημματικών τύπων «Ορφεύς» και «Ορφέων». Παρατηρούμε ότι οι δύο εγγραφές του αρχαιοπρεπούς τύπου «Ορφεύς» ανήκουν στον ποιητή Ν. Εγγονόπουλο που είναι υπερρεαλιστής και μας ξενίζει τόσο η χρήση του αρχαίου μύθου εκ μέρους του βασικού εκπροσώπου του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα όσο και η αρχαιοπρεπής χρήση της γλώσσας. Τίθεται το ερώτημα μήπως η χρήση του μύθου αλλά και η χρήση της γλώσσας έχουν ως σκοπό να προκαλέσουν την αίσθηση του ανοίκειου στον αναγνώστη/αναγνώστρια,

προκειμένου να προσεγγίσουμε ένα βασικό γνώρισμα του υπερρεαλισμού που είναι η πρόκληση του ανοίκειου στον αναγνώστη μέσω της δημιουργίας ανοίκειων εικόνων και της χρήσης ανοίκειων γλωσσικών τύπων, μέσω δηλαδή της ανατροπής της παραδοσιακής φόρμας και της υιοθέτησης νέων ποιητικών φορμών.

Τέλος, σχετικά με τον τύπο «Ορφέων», αναφερόμαστε στην καθολικότητα που μπορεί να αποκτήσει ένα σύμβολο μέσω της χρήσης του πληθυντικού αριθμού του κυρίου ονόματος. Στην περίπτωση αυτή το ατομικό αποκτά συλλογικές διαστάσεις και ο μύθος γίνεται το κλειδί για την ερμηνεία των ανθρωπίνων πραγμάτων, γεγονός που εξηγεί το γιατί τα έργα των μεγάλων κλασικών παραμένουν πάντα σύγχρονα.

3η δραστηριότητα

Μεταβαίνουμε στην **Ανεμόσκαλα** (<http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/index.html>) και στους

Συμφραστικούς Πίνακες για τους Μείζονες Νεοέλληνες Ποιητές. Αναζητούμε τον όρο ορφ% αφαιρώντας την επιλογή Κύρια ονόματα και αφού εξαιρέσουμε άσχετα αποτελέσματα (π.χ. «ορφανά») παρατηρούμε τη συχνή χρήση του επιθέτου ορφικός-ή-ό σε ονοματικά σύνολα όπως: «ορφική λύρα», «ορφική κιθάρα», «αρμονία ορφική», «ορφική Ευρυδίκη», «ορφικό τραγούδι», «ορφικό βιολί», «ορφικός θρήνος», «ορφικός διθύραμβος», «ορφικά δάχτυλα», «ορφικά χέρια», «ψάλτης ορφικός». Με βάση την παραπάνω παρατήρηση καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως το επίθετο «ορφικός» συνδέεται στενά με ουσιαστικά που σχετίζονται με τη μουσική, την αρμονία, τον θρήνο και την Ευρυδίκη. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να επεκταθεί και με μια άσκηση δημιουργικής γραφής: τα παιδιά αναζητούν επίθετα στο

Λεξικό Τριανταφυλλίδη (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/) που προέρχονται

από ονόματα της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας (π.χ. οιδιπόδειος, διονυσιακός, απολλώνειος) και σχηματίζουν ονοματικά σύνολα. Στο τέλος της δραστηριότητας οδηγούνται στο συμπέρασμα πως οι ιδιότητες που αποδίδονται με τα επίθετα αυτά σχετίζονται στενά με τους μύθους που συνδέονται με τα συγκεκριμένα μυθικά πρόσωπα.

4η δραστηριότητα

Αφετηριακό έναυσμα για τη διερεύνηση της λειτουργίας του μύθου του Ορφέα/Ευρυδίκης στη νεοελληνική ποίηση θα αποτελέσει το ποίημα του Σπυρίδωνα Βασιλειάδη με τίτλο «Το άσμα του Ορφέως» που περιέχεται στο σχολικό εγχειρίδιο της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α΄ Λυκείου. Το άσμα ανήκει στο δράμα *Γαλάτεια* του Σπυρίδωνα Βασιλειάδη και υπάρχει η δυνατότητα οι μαθητές/τριες να διαβάσουν αποσπάσματα του έργου στην **Ανθολόγηση νεοελληνικής λογοτεχνίας (19ος-20ός αι.)** (<http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/anthologies/new/show.html?id=9>).

Σε πρώτη φάση αναζητούμε πληροφορίες στα **Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html?details=21)

για τον συγγραφέα Βασιλειάδη Σπυρίδωνα και το έργο *Γαλάτεια*, αναφερόμαστε στα λογοτεχνικά ρεύματα από τα οποία επηρεάζεται ο συγγραφέας (ρομαντισμός και κλασικισμός) και εντάσσουμε γραμματολογικά το έργο συμπληρώνοντας τη γραμμή του χρόνου της νεοελληνικής λογοτεχνίας (υπάρχει και σχετική ηλεκτρονική εφαρμογή, την οποία μπορούμε να ανανεώνουμε με τους μαθητές σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς-εφαρμογή on line dipity ή timerime). Επίσης, αναφερόμαστε στην υπόθεση του έργου και στις διακειμενικές του αναφορές.

Ειδικότερα, ο συγγραφέας του έργου, Σπ. Βασιλειάδης, θεωρούσε σημαντικό όργανο διαφωτισμού το θέατρο υπηρετώντας τον αξιακό κώδικα του διαφωτισμού στο πλαίσιο του ρομαντικού νεοκλασικισμού (Λαδογιάννη, 2011: 635-647). Το έργο *Γαλάτεια* είχε γραφτεί στα 1870, οπότε αναφέρεται και η πρώτη παράστασή του από ερασιτεχνικό θίασο στη Σμύρνη. Το κείμενο με τον πρόλογο εκδόθηκε στα 1872. Η υπόθεση του έργου βασίζεται στον οβιδιακό μύθο του Πυγμαλίωνα και συνδέεται με τον νεοελληνικό μύθο της παραλογής *Η άπιστη γυναίκα*. Ουσιαστικά, ο Σπ. Βασιλειάδης εγκαινιάζει τη μεγάλη παράδοση της συνανάγνωσης των εποχών με στόχο εθνικό (σύνδεση αρχαίου παρελθόντος με το παρόν) και ηθικοδιδασκτικό (καταστροφικός ρόλος της γυναίκας).

Στη *Γαλάτεια* έχουμε τον ερωτικό πόθο του γλύπτη βασιλιά Πυγμαλίωνα για το έργο του, ένα άγαλμα, πρότυπο του ιδανικού γυναικείου κάλλους. Το άγαλμα το ζωντανεύει η θεά Αφροδίτη και το χαρίζει στον δημιουργό του, που το ονομάζει

Γαλάτεια. Η συνέχεια της σχέσης του ερωτευμένου καλλιτέχνη με τη γυναίκα της ιδανικής ομορφιάς δίνεται από τον νεοελληνικό μύθο της παραλογής *Η άπιστη γυναίκα*, με τις αναγκαίες προσαρμογές. Ο έρωτας π.χ. της γυναίκας για τον αδελφό του συζύγου δεν αναπτύσσεται κατά την απουσία του δεύτερου, όπως στην παραλογία με τον ξενιτεμένο σύζυγο, αλλά όταν είναι και οι τρεις μαζί και συζητούν, ενώ ο αδελφός, ο Αργοναύτης Ρέννος, αφηγείται ηρωικές περιπέτειες από την αργοναυτική εκστρατεία. Έτσι, το ερωτικό τρίγωνο προκύπτει με την άφιξη του αδελφού, που, σημειωτέον, παρουσιάζεται με όλα τα χαρακτηριστικά του ρομαντικού ήρωα: είναι ο «καταραμένος» γιος του πατέρα τους, γι' αυτό και κατέστη «πλάνης», πλην ήρωας. Η Γαλάτεια προσπαθεί να πείσει τον Ρέννο να σκοτώσει τον αδερφό του και στην αρχή αυτός συγκατανεύει, αλλά στο τέλος θριαμβεύει η αδελφική αγάπη και η παρολίγον συζυγοκτόνος τιμωρείται παραδειγματικά. Ο θρίαμβος της «φιλαδελφείας» είναι και το «δίδαγμα» του προγραμματικού αυτού δράματος, που στοχεύει στην αξιακή νομιμοποίηση του εθνικισμού. Το έργο δείχνει πόσο οι ρομαντικοί και, ιδιαίτερα, οι νεότεροι του β' μισού του 19ου αιώνα, στόχο τους είχαν το παρόν, όταν αναμόχλευαν τη ζωή της αρχαιότητας και αυτό κάθε άλλο παρά φυγή από την πραγματικότητα μπορεί να θεωρηθεί. Το δράμα παραστάθηκε αρκετές φορές στην Ελλάδα και σε ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού και μεταφράστηκε στα ιταλικά, τα γαλλικά και ουγγρικά: μάλιστα, ήταν το πρώτο έργο ξένου συγγραφέα που ανέβηκε στη σκηνή του Εθνικού Θεάτρου της Ουγγαρίας (Χατζοπούλου, 2003: 53-54).

Στη συνέχεια, αναζητούμε στοιχεία του μύθου του Ορφέα στο ποίημα. Με έκπληξη παρατηρούμε ότι η μόνη αναφορά στον μύθο του Ορφέα γίνεται στον τίτλο του ποιήματος «Το άσμα του Ορφέως». Υπενθυμίζουμε στους μαθητές/τριες το γεγονός ότι το άσμα είναι ενσωματωμένο στο δράμα (κατά την αφήγηση των περιπετειών του στη Γαλάτεια ο Ρέννος περιγράφει πώς ο Ορφέας, που ήταν μέλος της Αργοναυτικής εκστρατείας, τραγούδησε με τη λύρα του ένα μαγευτικό τραγούδι και έτσι οι Αργοναύτες κατάφεραν να ξεφύγουν από τις Σειρήνες), καθώς και ότι ο συγκεκριμένος τίτλος δόθηκε για την ανάγκη της ανθολόγησης του ποιήματος σε ένα σχολικό εγχειρίδιο.

Με στοχευμένες ερωτήσεις και καθοδηγούμενο διάλογο οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι επιλέχτηκε ως τίτλος, γιατί αυτό ήταν το άσμα που σύμφωνα με το έργο και τον μύθο τραγούδησε ο Ορφέας εξασφαλίζοντας τον νόστο των

Αργοναυτών. Την απάντηση, επομένως, στο πρώτο ερώτημα του σχολικού εγχειριδίου σχετικά με το πώς συνδέεται το θέμα του ποιήματος (νόστος) με τον τίτλο του («Το άσμα του Ορφέως») μας τη δίνει ο ίδιος ο μύθος, σύμφωνα με τον οποίο ο νόστος των Αργοναυτών μετά το πέρας της Αργοναυτικής εκστρατείας πραγματοποιήθηκε χάρη στις μαγικές ιδιότητες του τραγουδιού του Ορφέα. Συγκεκριμενοποιούμε τη συνιστώσα του μύθου στην οποία παραπέμπει ο δημιουργός (Ορφέας και Αργοναυτική εκστρατεία) και παρατηρούμε την «ταυτοσημία» του ποιήματος με τον μύθο και την απουσία οποιουδήποτε νεωτερικού στοιχείου. Συσχετίζουμε τη χρήση αυτή του μυθολογικού προτύπου με το λογοτεχνικό ρεύμα το οποίο υπηρετεί ο Σπυρίδων Βασιλειάδης (ρομαντικός νεοκλασικισμός) και το οποίο προωθεί τον απόλυτο σεβασμό του παρελθόντος. Γίνονται παρατηρήσεις σχετικά με την εικονοποιία του ποιήματος (εικόνες συναισθηματικά φορτισμένες), το ύφος του (συγκινητικό), τη γλώσσα (αρχαϊζουσα) και τη μορφή του (χαλαρή έκφραση).

Συνδέουμε τα όσα παρατηρήσαμε στο συγκεκριμένο ποίημα με τα χαρακτηριστικά του ελληνικού ρομαντισμού της Αθηναϊκής Σχολής, τα οποία καταγράφονται και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου:

- στροφή προς το ένδοξο παρελθόν (το αρχαίο και το πρόσφατο),
- χρήση της καθαρεύουσας,
- μελαγχολική διάθεση που φτάνει ως την απαισιοδοξία και την έμμονη ιδέα του θανάτου,
- χαλαρή έκφραση που μερικές φορές φτάνει ως την προχειρολογία,
- ύφος πομπώδες.

Σχετικά με τη γλώσσα αναφερόμαστε σε μια κριτική του Κ. Βάρναλη, ο οποίος υποστηρίζει σε ένα χρονογράφημά του το 1941 με τίτλο «Το αριστούργημα της Καθαρεύουσας»: «Η καθαρεύουσα είναι ένα κομμάτι της νεοελληνικής πραγματικότητας (...) Κι η καθαρευουσιάνικη ποίηση δεν είναι ούτε λίγη ούτε ασήμαντη (...) Κι η καθαρεύουσα έχει το αριστούργημά της. Τέτοιο είναι το "Άσμα του Ορφέως" του Σπυρίδωνος Βασιλειάδου (...) Αυτό το ποίημα με τη συμβατική του γλώσσα και την κάπως χαλαρωμένη αρμονία έχει την απλή γραμμή και την εκφραστική λιτότητα των δημοτικών μας τραγουδιών. Είναι το περισσότερο συμπαθητικό ποίημα της καθαρευουσιάνικης λογοτεχνίας. Το μόνο που συγκινεί. Τί

εξάισιο έργο θα 'τανε, αν εμιλούσε σε γλώσσα ζωντανή!» (Βάρναλης, 1982: 291-292).

Με βάση την παραπάνω διερεύνηση εντάσσουμε το ποίημα στην παραδοσιακή ποίηση και συσχετίζουμε τη συγκεκριμένη πιστή χρήση του μύθου με περισσότερο παραδοσιακές φόρμες.

Τέλος, σε μια άσκηση δημιουργικής γραφής προκαλούμε τους μαθητές/τριες να μεταγράψουν το ποίημα σε γλώσσα δημοτική και συγκρίνουμε τις δύο γλωσσικές εκδοχές του ίδιου ποιήματος λαμβάνοντας υπόψη μας και τη σχετική κριτική του Κ. Βάρναλη.

5η δραστηριότητα

Στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα (<http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>), στην Ανθολογία κειμένων Νόστος. Ο Αρχαιοελληνικός Μύθος στην Παγκόσμια Λογοτεχνία (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/index.html)

κάνουμε αναζήτηση των όρων αρχικά «Ορφέας» (Ορφ*) και στη συνέχεια «Ευρυδίκη» (Ευρυδ*). Στο αποτέλεσμα της αναζήτησης παρατηρούμε ότι οι δύο αυτές μυθικές μορφές δεν εμφανίζονται μόνο σε ποιήματα του Κ. Παλαμά και του Α. Σικελιανού, του Γ. Ρίτσου, του Κ. Βάρναλη, του Ο. Ελύτη και του Ν. Εγγονόπουλου (όπως, άλλωστε, είχαμε παρατηρήσει και σε προηγούμενη δραστηριότητα κατά την αναζήτησή μας στους Μείζονες Νεοέλληνες Ποητές) αλλά και σε έργα άλλων ποιητών και ποιητριών (π.χ. Ζ. Καρέλλη, Τ. Βαρβιτσιώτης, Α. Δημουλάς, Κ. Δημουλά, Ζ. Σαμαρά κ.ά.). Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι ο μύθος του Ορφέα/Ευρυδίκης σε όλη του την έκταση τροφοδοτεί με ποιητικό υλικό όλες τις ποιητικές γενιές, καθώς και τη σύγχρονή μας ποίηση.

Στη συνέχεια, συγκεκριμενοποιούμε τον στόχο της έρευνάς μας. Με άξονα το υλικό που έχουμε στη διάθεσή μας θα καταλήξουμε σε συγκεκριμένους ποιητές και συγκεκριμένα ποιήματα. Η επιλογή αυτή μπορεί να γίνει από τον διδάσκοντα/διδάσκουσα είτε με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισης του μύθου του Ορφέα και της Ευρυδίκης σε ορισμένους ποιητές/ποιήτριες και έτσι ώστε να καλύπτεται ένα ευρύ φάσμα λογοτεχνικών ρευμάτων και ιστορικού χρόνου στη γραμμή χρόνου της νεοελληνικής γραμματείας είτε με βάση την ελεύθερη επιλογή

των μαθητών/τριών σε συνεργασία με τον διδάσκοντα/διδάσκουσα. Στη συνέχεια, θα εντάξουμε γραμματολογικά τα προς μελέτη κείμενα και θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε αναπαραστάσεις του μύθου του Ορφέα με βάση τις τρεις συνιστώσες που ήδη ορίσαμε, θα προσδιορίσουμε τη χρήση του μύθου στο ποίημα («ταυτοσημία», «ετεροσημία» ή «παρασημία»)² και θα το εντάξουμε στην παράδοση ή στον μοντερνισμό με βάση τη χρήση αυτή και τα μορφικά και γλωσσικά γνωρίσματα του.

Διδακτικός μας στόχος είναι να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η παραδοσιακή ποίηση σέβεται τα θεματικά και ιδεολογικά συστατικά του μυθικού προτύπου, ενώ ο μοντερνισμός τα αμφισβητεί ή τα αντιστρέφει. Ουσιαστικά οι άξονες διερεύνησής μας είναι οι παρακάτω:

1. Γραμματολογική ένταξη του έργου (π.χ. Α΄ μεταπολεμική γενιά).
2. Αναζήτηση μυθικών στοιχείων που συνιστούν τον μύθο του Ορφέα και της Ευρυδίκης, εντοπισμός νεωτεριστικών στοιχείων που ανατρέπουν τον αρχικό μύθο όσον αφορά στα θεματικά, ηθολογικά, σημασιολογικά, υφολογικά και ιδεολογικά σήματά του.
3. Συσχετισμός του συγκεκριμένου τρόπου χρησιμοποίησης του μυθικού υλικού ανάλογα με το λογοτεχνικό ρεύμα και τη σχολή όπου εντάσσεται το συγκεκριμένο ποίημα (π.χ. αφοσίωση στο πρότυπο του μύθου σε παραδοσιακές ποιητικές φόρμες και λογοτεχνικά ρεύματα που προωθούν τον σεβασμό στο αρχαίο παρελθόν / ανατρεπτική χρήση του μύθου ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της μοντέρνας ποίησης και συσχετισμός της χρήσης αυτής του μύθου με ρηξικέλευθες ποιητικές φόρμες).
4. Αναζήτηση μορφικών χαρακτηριστικών των κειμένων που συνάδουν με τη συγκεκριμένη χρήση και λειτουργία του μύθου (μορφική τελειότητα, μεγαλόπρεπο ύφος και μετρική συνέπεια στην περίπτωση σεβασμού του μυθικού προτύπου στο πεδίο της παράδοσης / ελεύθερος στίχος και υφολογικές ανατροπές στο πεδίο του μοντερνισμού).

² Για τους όρους «ταυτοσημία», «ετεροσημία» ή «παρασημία» βλ. Μαρωνίτη, Δ.Ν. 2003. «Μύθος και ποίηση». *Εντευκτήριο* 60: 7-16.

Για την παραπάνω μελέτη μπορούμε να εφαρμόσουμε διερευνητική και ομαδοσυnergατική μέθοδο. Κάθε ομάδα μπορεί να αποτελείται από 3 έως 4 άτομα και αναλαμβάνει και μια ομάδα ποιημάτων. Τα συμπεράσματά της η κάθε ομάδα θα τα παρουσιάσει στην ολομέλεια προφορικά ή με τη βοήθεια του Λογισμικού Παρουσίασης. Ενδεικτικά μπορεί να γίνει ο εξής καταμερισμός:

Ομάδα 1: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και παρνασσισμός

- Ενδεικτικό υλικό: Κ. Παλαμάς («Λόγος ΙΒ΄ Κόσμος», «Ευρυδίκη: Το ίδιο τραγούδι σε τριπλό σκοπό») και Α. Σικελιανός («Ο τελευταίος ορφικός διθύραμβος ή ο διθύραμβος του ρόδου»).

Ομάδα 2: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και γενιά του '30

- Ενδεικτικό υλικό: Ο. Ελύτης («Αιώνος είδωλον»), Γ. Ρίτσος («Το τέλος των Σειρήνων» και «Στον Ορφέα»).

Ομάδα 3: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και υπερρεαλισμός

- Ενδεικτικό υλικό: Ν. Εγγονόπουλος («Η επιστροφή της Ευρυδίκης»³, «Ο Ορφεύς ξενόφοβος», «Ορφεύς», «Οι φωνές»), Ν. Κάλας - Νικήτας Ράντος («Την Ευρυδίκη που θα χάσεις την έχεις ήδη χάσει»)

Ομάδα 4: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και Α΄ μεταπολεμική γενιά

- Ενδεικτικό υλικό: Ζ. Καρέλλη, [«Ευρυδίκη» (1949), «Ευρυδίκη» (1951), «Ψίθυρος Ευρυδίκης» (1957)], Τ. Βαρβιτσιώτης («Η αποθέωση του Ορφέα»), Γ. Γεραλής («Ευρυδίκη»).

³ Βλ. σχετικά Δεγερμεντζίδης, Σ. Degermentzidis, Symeon. 2007. «Ειδική διδακτική της νεοελληνικής ποίησης: Η περίπτωση του ποιήματος "Η Επιστροφή της Ευρυδίκης" του Νίκου Εγγονόπουλου». Στο Close E., Tsianikas M. and Couvalis G. (επιμ.) *Greek Research in Australia: Proceedings of the Sixth Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University June 2005*. Adelaide: Flinders University Department of Languages - Modern Greek: 507-516. Και στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://dspace.flinders.edu.au/jspui/bitstream/2328/3291/1/507-516_degermentzidis%20Gr.pdf.

Ομάδα 5: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και Α΄ μεταπολεμική γενιά

- Ενδεικτικό υλικό: Άθως Δημουλάς («Ορφεύς»), Σταύρος Βαβούρης («Ορφέας κατερχόμενος», «Ευρυδίκη»), Νίκος Καρούζος («Φαλλικός ήχος»).

Ομάδα 6: Αναπαραστάσεις μύθου Ορφέα και σύγχρονη ποίηση

- Ενδεικτικό υλικό: Κική Δημουλά («Γιαλό γιαλό»), Ανθή Μαρωνίτη («Αναίρεση»), Χριστόφορος Λιοντάκης («Αρχάριος δορυφόρος»), Ζωή Σαμαρά («Πέρασμα»)

Στην περίπτωση του παραπάνω σχεδιασμού απαιτούνται αρκετές διδακτικές ώρες για τη μελέτη όλου του υλικού που συνοδεύει την πρόταση και για τη διερεύνηση, την τεκμηρίωση (με βάση το φύλλο εργασίας που ακολουθεί), την παρουσίαση και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Εναλλακτικά, κάθε ομάδα μπορεί να μελετήσει από ένα ποίημα αντιπροσωπευτικό ενός λογοτεχνικού ρεύματος ή μιας λογοτεχνικής περιόδου ή για εξοικονόμηση διδακτικού χρόνου η μελέτη μπορεί να περιοριστεί σε δύο διδακτικά παραδείγματα (ένα αντιπροσωπευτικό της παράδοσης και ένα αντιπροσωπευτικό του μοντερνισμού) πάνω στα οποία οι μαθητές/τριες θα εργαστούν ομαδοσυνεργατικά, έτσι ώστε να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα στην ολομέλεια.

Ακολουθεί ενδεικτικό φύλλο εργασίας και δύο σχετικά διδακτικά παραδείγματα.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1η δραστηριότητα

- Εντοπίζουμε τα στοιχεία του μύθου που υπάρχουν στο ποίημα. Χρωματίζουμε με το χρώμα επισήμανσης κειμένου λέξεις και φράσεις που παραπέμπουν στον μύθο (εναλλακτικά αλλάζουμε το χρώμα της γραμματοσειράς ή τον τύπο της γραμματοσειράς) και σημειώνουμε σε ποιά συνιστώσα του μύθου αναφέρεται το ποίημα.

2η δραστηριότητα

- Διερευνούμε αν ο μύθος μεταφέρεται αυτούσιος, αν παραλλάσσεται ή αν ανατρέπεται. Χρησιμοποιούμε διαφορετικό μέγεθος ή χρώμα γραμματοσειράς, για να αναδείξουμε σημεία όπου το ποίημα αλλάζει τον μύθο.
- Εντοπίζουμε τις εικόνες του ποιήματος (οπτικές, ακουστικές, εικόνες με σχήμα συναισθησίας) και τη σχέση τους με τον μύθο, διερευνούμε δηλαδή αν αυτές αναπαράγουν πιστά τον μύθο ή τον ανατρέπουν.

3η δραστηριότητα

- Εντοπίζουμε πώς συνδέεται ο μύθος του Ορφέα και της Ευρυδίκης με τη θεματική του ποιήματος (π.χ. έρωτας, ζωή ≠ θάνατος, χωρισμός, νόστος κ.τ.λ.) και αντιλαμβανόμαστε τον μύθο του Ορφέα ειδικότερα και τους αρχαίους ελληνικούς μύθους γενικότερα ως φορείς της ανθρώπινης εμπειρίας.
- Εντοπίζουμε αν η θεματική του μύθου ανατρέπεται και ποιόν σκοπό εξυπηρετεί η ανατροπή αυτή.

4η δραστηριότητα

- Με τη βοήθεια των γνώσεων που αντλούμε από τα **Θέματα και Πρόσωπα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html?details=89) και από το **Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων**

(<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL->

[A111/683/4522,20474/](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4522,20474/)) συμπληρώνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του λογοτεχνικού ρεύματος που εκπροσωπεί ο συγκεκριμένος ποιητής (π.χ. σημειώνουμε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Παρνασσισμού στην περίπτωση του Κ. Παλαμά: Αρχαιολατρία, προσπάθεια αποτύπωσης του εξωτερικού κόσμου, έντεχνη επεξεργασία των στίχων, προσεγμένη ομοιοκαταληξία, ακρίβεια στην έκφραση). Παραπέμπουμε σε στοιχεία του ποιήματος που πιστοποιούν τη σχέση του ποιητή με το συγκεκριμένο λογοτεχνικό ρεύμα. Στα στοιχεία αυτά που θα μας βοηθήσουν να εντάξουμε το ποίημα στην παράδοση ή στον μοντερνισμό προσθέτουμε και αυτό της χρήσης του μύθου, το πώς δηλαδή χρησιμοποιεί ο ποιητής/ποιήτρια τη μυθική μέθοδο και διαπιστώνουμε ότι η συγκεκριμένη χρήση του μύθου (πιστή ή ανατρεπτική) από τον δημιουργό εξυπηρετεί αντίστοιχα την παράδοση ή τον μοντερνισμό.

5η δραστηριότητα

- Φτιάχνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά της γλώσσας, της μορφής και του ύφους του ποιήματος και εντοπίζουμε κατά πόσο τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέονται και με τη συγκεκριμένη χρήση του μύθου και της μυθικής μεθόδου από τον ποιητή. Για παράδειγμα, παρατηρούμε κατά πόσο μια ανατρεπτική χρήση του μύθου εκφράζεται και γλωσσικά και μορφολογικά (π.χ. κατακερματισμένος λόγος, πεζολογικό ύφος, ελεύθερος στίχος, απουσία στίξης, συνειρμική παράταξη εικόνων), ενώ μια συντηρητική χρήση του μύθου συνεπάγεται και περισσότερο παραδοσιακές μορφικά και γλωσσικά ποιητικές φόρμες (νοηματική αλληλουχία, χρήση ομοιοκαταληξίας, μετρική συνέπεια κ.τ.λ.).

6η δραστηριότητα

- Στο εργαστήρι της ποίησης επεμβαίνουμε σε ποιήματα της παραδοσιακής ποίησης και ανατρέπουμε τον μύθο εισάγοντας νεωτεριστικά στοιχεία στη θεματική τους. Συμπληρωματικά, επιδιώκουμε αλλαγές στη μορφή και τη

γλώσσα τους, προκειμένου να μετατρέψουμε ποιήματα αντιπροσωπευτικά της παραδοσιακής ποίησης σε ποιήματα του μοντερνισμού.

1ο διδακτικό παράδειγμα

Κ. Παλαμά, «Ευρυδίκη»

Ευρυδίκη

Το ίδιο τραγούδι σε τριπλό σκοπό

[Το δάσος έγινε ψυχή και στον καθρέφτη μέσα]

...Κι εκείνος με χελώνα

Κούφια πρααίνει την πικρήν αγάπη του κι εσένα

Συμβία γλυκιά ολομόναχος σε ψάλλει στ' ακρογιάλι,

Εσέ σαν έρχεται το φως, εσέ σα φεύγει η μέρα.

«Γεωργικά» του Βιργιλίου, μεταφρασμένα από τον Κ. Θεοτόκη.

Το δάσος έγινε ψυχή και στον καθρέφτη μέσα
της ομορφιάς του γέροντας, είπεν «Εγώ είμαι». Κι έτσι
στα μάτια σου ήρθε, φέγγει αυγή στα μάτια σου, και φέγγει
κι ένα όνομα στα χείλη σου: Ευρυδίκη!—

— Ποιός έφερε στα πόδια σου, νυφούλα Αμαδρυάδα,
την Ευρυδίκη της αγάπης σου; Πες, πες μας!
Βουνά, ποτάμια, πέλαγα, της λύρας σου κρατάνε
κι απάνου τους και μέσα τους κάποιον αχό, και ας είναι,
βουνά, ποτάμια, πέλαγα, της αρμονίας ανάβρες.
Σε ποιάς Ροδόπης τις κορφές και στα ποτάμια ποιού Αίμου,
σε πλούσια ποιά Παγγαία, σε ποιούς πλατιούς Θρακιώτες Έβρους,
σε ποιές θάλασσες μαύρες και σε ποιά πέλαα
που ασπρογαλλιάζουν από ποιών ξανθονησιών Κυκλάδες,
πού και σε ποιά ψηλώματα, πού και σε ποιά ρουμάνια,

και ποιά θεόσταλτο όνειρο σε ποιά στιγμή γραμμένη
την έφερε στα πόδια σου, ψυχή του τραγουδιού σου,
την Ευρυδίκη της αγάπης σου; Πες, πες μας.

Ένα βωμό τής έστησες λιβάνι να της κάψεις.

Και πριν αυτή να σου προσφέρει τ' άχραντο κορμί της,

— ημίθεους μουσικούς καρπούς θα βλάσταινε από σένα —

της πρόσφερες λειτουργικό τον ύμνο στ' όνομά της,

και στου βωμού τις τρεις πλευρές τον ύμνο σου σκαλίζεις

τριπλό σας τρίκλωνο άνθισμα του φυλλιασμένου δέντρου.

Τρεις οι πλευρές, η καθεμιά κι από 'να σου τραγούδι,

το ίδιο τραγούδι σε τριπλό σκοπό τραγουδημένο.

ΠΡΩΤΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!

Το βλέπω, λάμπει, κι είν' ένα χέρι
που να μου δείξει θέλει — ποιός ξέρει; —

σε κάποιο βάθος κάποιο ουρανό.

Το βλέπω, αστράφτει, χρυσό μαχαίρι,

(Πονώ! Πονώ!)

για να ξεσκίσει; να διαφεντέψει;

Το μυστικό του ποιός θα του κλέψει;

Με πάει στη νίκη; με πάει στον τάφο;

Και σ' το σκαλίζω και σου το γράφω

παντού, με σίδερο πυρωμένο

πάντα στο σύφλογο του έρωτά σου,

και μ' ανασταίνει και τ' ανασταίνω

τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!

Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!

Το γρικό, σάλπισμα πρωινό,

στρατιώτης είμαι, και με ξυπνά

για περπατήματα μακρινά.

Κι είναι τ' αγέρι το βοριανό,
τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου,
στο δάσος πέρασμ' από τα φύλλα,
μάλωμα, ξύπνημ', ανατριχίλα.
Και σαν τον Πήγασο χλιμιντρίζει
που είν' ανυπόμονος κι ολοαφρίζει

κι ολοπροσμένει τον καβαλάρη.
Της λεβεντιάς σου μου λέει τη χάρη
και τη γενιά σου,
τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!

Κι ακόμα στάσου:
Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!
Γέψου το, στόμα, στεγνό μου αχείλι,
δροσολογήσου! Και το μασώ
σαν το χολάτο κρουστό σταφύλι,
σαν το ροδάκινο το χρυσό.
Το κρασί πίνω, μέλι και γάλα,
το σπύρτο πίνω, την αψηφιά,
ρουφώ τη θεία νεχταροστάλα
στα μουσικά του πλατιά ψηφιά.
Ποτήρια, ζάρφια, σμάλτα, πανέρια,
νά τα κεράσια, νά τα λικέρια!
Γεια σου, χαρά σου!
Πίνω και γεύομαι τ' όνομά σου!

Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!
Βαριά αξεθύμαστη μυρουδιά
κι άσωστη μέσα στο μυρογυάλι,
σαν ένα τρύπημα στο κεφάλι,

σαν ένα λάγγεμα στην καρδιά.
Ακριβοστάλαχτη, και σκοτώνει,
βγαλτή από χίλιους ανθοχυμούς,
και σαν αφιόνι,
τις έγνοιες μου όλες και τους θυμούς.
Και το μυρίζομαι, και μ' αρπάζει,
και στα ταξίδια τ' αμαρτωλά
με πάει, με σέρνει και με κολάζει
και με φτερώνει και με κυλά,
τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!
Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!
Πλάση, και πιάνεται, ολογιομάτη,
και την αδράχνω.
Το γλυκοσφίγγω, σαν κορμί κάτι,
κάτι πρωτόφαντο, και το ψάχνω.
Και πότε πάλι
και μ' όνην άλλη
μέσα στα χέρια μου σπαρταρά,
σαν όρνιο ακράταγο, τα φτερά
πλατιά αναδεύοντας, για να φύγει.
Γύρω του ο κόσμος κλουβί, το πνίγει.
Δώσ' μου το χέρι σου, πλάι μου στάσου...
Τ' όνομα, τ' όνομα, τ' όνομά σου!

Και θα το γράψω στ' άδεια ρημάδια,
και στα πολύκοσμα τα παλάτια,
και στα καλύβια και στα λαγκάδια,
και στα κορμιά σας, πλατάνια, ελάτια!
Πολυκατοίκητες όπου χώρες,
όπου ερημότοποι, όπου κλεισούρες,
και στα καράβια μπροστά, στις πλώρες
με τις ορθόστηθες τις φιγούρες.

Και θα το γράψω στ' άσπρα τα φύλλα,
μέσα στον πάπυρον τη μαυρίλα,
με των αθάνατων τους ρυθμούς,
μέσα στους πύργους που υψώνει ο νους.

Θα το σκαλίσω στην πέτρα επάνω
που με την Τέχνη ζει στον αιώνα,

και θα το κάνω

των αγαλμάτων χρυσή κορόνα.

Θα το στυλώσω με το σμιλάρι
στης Ταναγραίας κόρης τη χάρη·

στα φαρφουρένια λιγνά ανθογυάλια
και στα χαλκώματα και στ' ατσάλια.

Στα βάγια απάνου θα το χαράξω
και στα ζαμπάκια· θα το πετάξω
του θείου τ' αγέρα
να ταξιδέψει το στα φτερά του
πέρα για πέρα.

Και θα το δώσω στα περιστέρια,
γραφή του πόθου, να πάει να βρει
κι ό,τι είν' αγάπη δυναμερή.

Και στα περήφανα τα ξεφτέρια,
για να χιμάνε μ' αυτό μαζί.

Κι αποθεώνοντας τα ψηφιά του,
τα ουρανοδρόμα ψηφιά διαμάντια,
θα το απιθώσω κατά τ' αστέρια,
στο γαύρο εφτάστερο Αμάξι αγνάντια!

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Τ' όνομά σου το βλέπω, σάμπως χέρι
που δείχνει, σα μαχαίρι αστραφτερό·
τ' όνομά σου τ' ακούω· δαρμός και χτύπος

από μέγα ανυπόταχτο φτερό.

Τ' όνομά σου το γεύομαι σαν κάποιους
γιομάτους μελιστάλαχτους καρπούς·
δυνατό μύρο κατασταλασμένο
από κρίνου βαριούς ανασασμούς.

Τ' όνομά σου το πιάνω και το σφίγγω,
σαν πρωτόφαντο απάρθενο κορμί.
Τ' όνομά σου λαχτάρα, ονειρέμα, ύλη,
ρυθμός και ορμή και ιδέα. Κι εσύ, κι εσύ.

Θα το γράψω στην έρημο, στη χώρα,
στο καράβι, στο βράχο του γιαλού,
στου δέντρου τον κορμό, στου ανθού το φύλλο,
στ' αγάλματα, στα μνήματα, παντού.

Στα τετραπέρατα, ω! θα το φωνάξω,
θα το δώσω του αγέρα, του πουλιού,
θα το καρφώσω ανάμεσα στ' αστέρια,
στο πλάι του γαύρου εφτάστερου Αμαξιού.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Τ' ακούω, το βλέπω, το βαστώ, το πίνω τ' όνομά σου
και το γλυκομυρίζομαι· φέγγος, βλαστός, και μόσκος
και σάλπισμα και θησαυρός. Θα το σκαλίσω απάνου
στην πέτρα, στη βαλανιδιά, στο κρίνο θα το γράψω,
στης ζωής όλα τ' απαλά και στα σκληρά του τάφου,
κι ολάγγαντα στο εφτάστερο τ' Αμάξι θα το στήσω.

*

Και στην πλευρά την τέταρτη σκαλίζεις τη δική σου
Λύρα.

Μα καμιά δύναμη, πλάση καμιά τριγύρω,
μήτ' η επική και η σεβαστή μητέρα σου Καλλιόπη
δεν το ποδίσαν του Σατύρου που τη μάτιασε, όχι,
το λάγνο το κυνηγητό, δεν το κρατήσαν, όχι,
της όχεντρας το δάγκωμα. Και νά! Την πήρε η νύχτα
της μέρας τη βασίλισσα, του δάσους την πανώρια,
την Ευρυδίκη της αγάπης σου. Πες, Πες μας!
Και η παντοδύναμη φωνή, και η Λύρα σου υποτάχτρα
του κόσμου, των ανήμερων, των ήμερων, των όλων,
κι αν πήγε, κι αν υπόταξε, καθώς πρωταγικήθη
στη νύχτα, και ίσκιους και θεούς και τις φιδομαλλούσες,
γραφτό της· για να κολαστεί με κόλαση πιο μαύρη,
— τι πάντα κόλαση γραφή στου κόσμου τα μεγάλα·—
ξανά σαν ήβρε και ξανά σαν έχασε για πάντα
το πλάσμα δάσος που ήτανε και που ψυχή είχε γίνει,
το πλάσμα που ήταν η ψυχή της Λύρας σου. Πες, Πες μας.
Τη Μοίρα δεν υπόταξε, δε μάγεψε τη Μοίρα·
και η Μοίρα η δίχως μάγεμα και υποταγή, και η Μοίρα
την κράτησε, και αγύριστα, νυφούλα Αμαδρυάδα,
την Ευρυδίκη της αγάπης σου, — πες, πες μας, —
ξανασυρτή απ' τον Κέρβερο στη νύχτα με τους ίσκιους.
Κι άρχισε να σπαράζει σε το σπάρασμα των άγριων
Μαινάδων, πριν απάνου σου τ' απλώσουνε τα χέρια
τ' ακάθαρτα, — από τη στιγμή που σε ξανάειδαν ο ήλιος
και ο κόσμος να ξαναγυρνάς από τα Τάρταρα, έρμος.

1909, 1913.

Κωστής Παλαμάς. 1965. *Άπαντα*. Τόμος Ζ'. Αθήνα: Εκδόσεις Μπίρη.

1η δραστηριότητα

Εντοπίζουμε τα στοιχεία του μύθου που υπάρχουν στο ποίημα και χρωματίζουμε με την πένα επισημαίνοντας λέξεις και φράσεις που παραπέμπουν σε αυτόν. Παρατηρούμε ότι το ποίημα αναφέρεται στη συνιστώσα του μύθου που αφορά

στον έρωτα του Ορφέα προς την Ευρυδίκη και ειδικότερα στον θάνατο της Ευρυδίκης (καταδίωξη από Σάτυρο και δάγκωμα από φίδι), στην κάθοδο του Ορφέα στον Άδη και στην οριστική απώλεια της αγαπημένης του. Επίσης, το ποίημα αναφέρεται στο μαγικό παίξιμο της Λύρας του Ορφέα, που μάγεψε ακόμα και τις φιδομαλλούσες Σειρήνες, στον αιώνιο ερωτικό μουσικό θρήνο του για την απώλεια Ευρυδίκης και στη δολοφονία του από τις Μαινάδες. Επισημαίνουμε ότι το ποίημα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα του μύθου και εμπεριέχει πολλά μυθικά στοιχεία που αφορούν και στην καταγωγή του Ορφέα (Παγγαίο, Θράκη, Καλλιόπη κ.τ.λ.). Παρατηρούμε, βέβαια, ότι ελλείπουν και στοιχεία του κλασικού μύθου, όπως για παράδειγμα η αιτία της δεύτερης απώλεια της Ευρυδίκης, δηλαδή η αθέτηση της υπόσχεσης του Ορφέα προς τους θεούς να μην αντικρίσει την αγαπημένη του, προτού ανέβουν μαζί από τα Τάρταρα στον επάνω κόσμο.

2η δραστηριότητα

Παρατηρούμε ότι ο μύθος μεταφέρεται αυτούσιος και δεν παραλλάσσεται ούτε και ανατρέπεται. Υπάρχουν πλήθος εικόνων οπτικών που αναπαράγουν πιστά τον μύθο, αλλά και πλήθος εικόνων που συνδέονται με όλες τις αισθήσεις (όραση, αφή, όσφρηση, γεύση, ακοή) και που σκοπό έχουν να αποδώσουν το μέγεθος του έρωτα του Ορφέα προς την Ευρυδίκη προσδίδοντας έναν ιδιαίτερα λυρικό και συγκινησιακό τόνο στο ποίημα.

3η δραστηριότητα

Παρατηρούμε ότι ο μύθος του Ορφέα και της Ευρυδίκης συνδέεται στενά με τη θεματική του ποιήματος που είναι το μεγαλείο του έρωτα και το αναπόφευκτο της μοίρας και του θανάτου. Η θεματική του μύθου αναπλάθεται ποιητικά χωρίς καμιά ανατροπή.

4η δραστηριότητα

Με τη βοήθεια των γνώσεων που αντλούμε από τα **Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html?details=89)

και από το **Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων**

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4522,20474/>

συμπληρώνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του λογοτεχνικού ρεύματος του Παρνασσισμού που εκπροσωπεί ο Κ. Παλαμάς: αρχαιολατρία (στο σημείο αυτό αναφερόμαστε και στο μότο του ποιήματος που φανερώνει αποκάλυπτα τη στενή σχέση του ποιητή με το αρχαίο παρελθόν, στη συγκεκριμένη περίπτωση με τον ποιητή Βιργίλιο), μετρική ακρίβεια, έντεχνη επεξεργασία των στίχων, ομοιοκαταληξία, ακρίβεια στην έκφραση, πλήθος μυθικών στοιχείων και ταυτοσημία αναφορικά με τον μύθο (το ποίημα αναπαράγει τον μύθο και δεν τον παραλλάσσει ούτε τον ανατρέπει), εκφραστικός πλούτος (πληθώρα επιθέτων, σύνθετων λέξεων, σχήματα λόγου). Τα στοιχεία αυτά πιστοποιούν τη σχέση του ποιητή με το συγκεκριμένο ρεύμα και μας βοηθούν να εντάξουμε το ποίημα στην παράδοση. Καταλήγουμε σε συμπεράσματα αναφορικά με το ερώτημα κατά πόσο η συγκεκριμένη χρήση του μύθου από τον δημιουργό εξυπηρετεί την παράδοση.

5η δραστηριότητα

Φτιάχνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά της γλώσσας (δημοτική, πλήθος εκφραστικών μέσων: μεταφορές, παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις κ.ά.) της μορφής του ποιήματος (επεξεργασμένη μορφή, χρήση μέτρου και ομοιοκαταληξίας) και του ύφους του ποιήματος (λυρικό και μεγαλόπρεπο) και εντοπίζουμε κατά πόσο τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέονται και με τη συγκεκριμένη χρήση του μύθου και της μυθικής μεθόδου από τον ποιητή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμε ότι η ευρεία και πιστή χρήση του μύθου συνδέεται με μια περισσότερο παραδοσιακή γλωσσικά και μετρικά ποιητική φόρμα.

6η δραστηριότητα

Στο εργαστήρι της ποίησης οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται το ποίημα του Κ. Παλαμά (ή ένα απόσπασμά του) εισάγοντας νεωτεριστικά στοιχεία στη θεματική του. Συμπληρωματικά, επιδιώκουμε αλλαγές στη μορφή και τη γλώσσα του ποιήματος, προκειμένου να μετατρέψουμε ένα ποίημα αντιπροσωπευτικό της παραδοσιακής ποίησης σε ποίημα του μοντερνισμού.

Σημείωση: Η τελευταία δραστηριότητα θα πραγματοποιηθεί μετά την εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων στην ολομέλεια και αφού ολοκληρωθεί η μελέτη των δύο ενδεικτικών παραδειγμάτων, οπότε οι μαθητές/τριες θα έχουν και μια πιο σαφή εικόνα για τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν ένα ποίημα αντιπροσωπευτικό της παράδοσης ή του μοντερνισμού.

2ο διδακτικό παράδειγμα

Άθως Δημουλάς, «Ορφεύς»

Ορφεύς

Την πρώτη φορά, η ζωή της αγαπημένης σου
έσβησε όπως των θνητών όλων, αν και
πρόωρα κάπως κι αναπάντεχα. Η απώλειά της
δυστυχία σου. Τόση, ώστε οι θεοί, από οίκτο
για σένα, κι άλλη ζωή της χάρισαν, δεύτερη.
Που, όμως, πριν τη ζήσει, έσβησε
η ανυπομονησία σου — ιδιότητα πολύ ανθρώπινη.

Τώρα, μαζί της για να βρίσκεσαι,
ένας μονάχα σου απομένει δρόμος.
Ως τα μισά τον ξέρεις. Πιο πέρα
τώρα, πέρ' απ' την πύλη —του Άδη—
πρέπει να προχωρήσεις. Όμως
τη διώχνεις τέτοια σκέψη. Γιατί,
ως φαίνεται, απ' ό,τι ζοφερό είδες
μέχρις εκεί, **η ζωή, ακόμα**
και χωρίς την Ευρυδίκη, γλυκιά είναι.
Τόσο, που ανενδοίαστα, αδίσταχτα
την προτίμησες — απόφαση πολύ ανθρώπινη.

Βέβαια πια, η λύρα σου σε τόνους
μεγαλόπνοους βαθιάς μελαγχολίας
θα ψάλλει τον χαμένο έρωτα,
σε τόνους που ίσως συγκινητικότερους
δεν έχει ακούσει ο κόσμος.

Αλλά

πιο δυνατούς, πιστεύω, τόνους, και συνεπείς

και γνήσιους θα έδινε η λύρα, αν έψελνε
άλλα, πιο μικρά πράγματα, πιο απλά:
αυτά, που στη ζωή σε κράτησαν.
Άθως Δημουλάς. *Τα ποιήματα*. 1986. Αθήνα: Στιγμή.

1η δραστηριότητα

Εντοπίζουμε τα στοιχεία του μύθου που υπάρχουν στο ποίημα και χρωματίζουμε επισημαίνοντας λέξεις και φράσεις που παραπέμπουν σε αυτόν. Παρατηρούμε ότι το ποίημα αναφέρεται στη συνιστώσα του μύθου που αφορά στον έρωτα του Ορφέα προς την Ευρυδίκη και ειδικότερα στον πρόωρο πρώτο θάνατο της Ευρυδίκης, στον οίκτο που έδειξαν οι θεοί απέναντι στον απαρηγόρητο Ορφέα, στη δεύτερη ζωή που χάρισαν στην Ευρυδίκη, στη δεύτερη απώλειά της λόγω της ανυπομονησίας του Ορφέα να τη δει. Επίσης, αναφέρεται στο αιώνιο θρηνητικό τραγούδι αγάπης του Ορφέα για την Ευρυδίκη.

2η δραστηριότητα

Παρατηρούμε ότι ο μύθος μεταφέρεται αυτούσιος σε ορισμένα σημεία και σε άλλα σημεία ανατρέπεται. Χρησιμοποιούμε διαφορετικό μέγεθος (ή χρώμα) γραμματοσειράς, για να αναδείξουμε σημεία όπου το ποίημα αλλάζει τον μύθο. Εντοπίζουμε τις εικόνες του ποιήματος και τη σχέση τους με τον μύθο. Παρατηρούμε ότι άλλες από αυτές αναπαράγουν πιστά τον μύθο και άλλες τον ανατρέπουν (π.χ. εικόνα του Ορφέα που διστάζει να προχωρήσει πέρα από τον Άδη προτιμώντας τη ζωή από τον θάνατο, ακόμη κι αν κάτι τέτοιο θα σήμαινε την επανένωσή του με την Ευρυδίκη).

3η δραστηριότητα

Παρατηρούμε ότι ο μύθος του Ορφέα και της Ευρυδίκης συνδέεται με τη θεματική του ποιήματος (π.χ. έρωτας, ζωή σε αντίθεση με τον θάνατο κ.τ.λ.), αλλά σε ορισμένα κομβικά σημεία του, που συνδέονται στενά και με τη συμβολική του, η θεματική του ποιήματος ανατρέπει τη θεματική του μύθου. Ειδικότερα, η ανατροπή έγκειται στο γεγονός ότι ο Ορφέας του ποιήματος προτιμά τις μικροχαρές της ζωής από τον ζόφο του θανάτου, ακόμα και χωρίς την Ευρυδίκη. Πρόκειται για ένα ποίημα-ύμνο στη

ζωή όπου ο ποιητής ανατρέπει τον μύθο, καθώς τον απομυθοποιεί θέτοντας υπό αμφισβήτηση το βαθύτερο νόημά του.

4η δραστηριότητα

Με τη βοήθεια των γνώσεων που αντλούμε από τα **Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** (http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.html?details=89)

και από το **Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων** (<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/683/4522,20474/>)

συμπληρώνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της νεωτερικής μεταπολεμικής ποίησης στην οποία ανήκει οργανικά το ποιητικό έργο του Άθου Δημουλά: 1) ελεύθερος στίχος που δεν έχει τα γνωρίσματα του μέτρου, του ρυθμού, 2) οι στίχοι δεν έχουν ορισμένο αριθμό συλλαβών, 3) ποιητική έκφραση που θυμίζει πεζό λόγο, 4) ποιητική έκφραση που πλησιάζει πολύ τους τόνους, τον χαρακτήρα και το ύφος που έχει η γλώσσα της καθημερινής ομιλίας, χωρίς να χάνει την ποιητικότητα και τη μουσικότητά της, καθώς διακρίνεται από έναν εσωτερικό ρυθμό, 5) πυκνότητα νοημάτων που επιτυγχάνεται με την εκλογή των κατάλληλων φορτισμένων λέξεων και την ακριβολογία, 6) λειτουργία των μηχανισμών των προεκτάσεων και των συνειρμών, 7) ερμητικότητα που καθιστά την ανάγνωση μια διαδικασία ιδιαίτερα προκλητική, 8) εκφραστική τόλμη.

Παραπέμπουμε σε στοιχεία του ποιήματος που πιστοποιούν τη σχέση του ποιητή με τη νεωτερική ποίηση: ελεύθερος στίχος, έλλειψη μέτρου, πεζολογικός και εξομολογητικός τόνος, κουβεντιαστό ύφος (χρήση β' ενικού προσώπου που παραπέμπει σε ένα ποίημα-συνομιλία), συμπύκνωση νοημάτων και προέκτασή τους πέρα από το πλαίσιο του μύθου που αποτελεί τη νοηματική βάση του ποιήματος. Πιο συγκεκριμένα, το νόημα του ποιήματος επεκτείνεται πέρα από τον μύθο και συνδέεται στενά με την ανθρώπινη πραγματικότητα συνθέτοντας τον ιδιαίτερο συμβολισμό του ποιήματος.

5η δραστηριότητα

Φτιάχνουμε έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά της γλώσσας (δημοτική, απλή, έλλειψη εκφραστικών μέσων, ιδιαίτερη βαρύτητα της αντίθεσης που εισάγεται με το

«αλλά» και μας εισάγει στον ιδιαίτερο συμβολισμό του ποιήματος), της μορφής του ποιήματος (ελεύθερος στίχος, άνισες στροφικές ενότητες), του μέτρου (έλλειψη μέτρου) και του ύφους του ποιήματος (χαμηλόφωνο και εξομολογητικό) και εντοπίζουμε κατά πόσο τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέονται και με τη συγκεκριμένη χρήση του μύθου και της μυθικής μεθόδου από τον ποιητή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμε ότι η παραλλαγμένη χρήση του μύθου και η απομυθοποίησή του συνεπάγεται και μια νεωτεριστική γλωσσικά και μετρικά ποιητική φόρμα.

6η δραστηριότητα

Στο εργαστήρι της ποίησης οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται το ποίημα του Κ. Παλαμά (ή ένα απόσπασμά του) εισάγοντας νεωτεριστικά στοιχεία στη θεματική του. Συμπληρωματικά επιδιώκουμε αλλαγές στη μορφή και τη γλώσσα του ποιήματος, προκειμένου να μετατρέψουμε ένα ποίημα αντιπροσωπευτικό της παραδοσιακής ποίησης σε ποίημα του μοντερνισμού.

Σημείωση: Η τελευταία δραστηριότητα θα πραγματοποιηθεί μετά την εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων στην ολομέλεια και αφού ολοκληρωθεί η μελέτη των δύο ενδεικτικών παραδειγμάτων, οπότε οι μαθητές/τριες θα έχουν και μια πιο σαφή εικόνα για τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν ένα ποίημα αντιπροσωπευτικό της παράδοσης ή του μοντερνισμού.

Βιβλιογραφία

- Αρμάος, Δ. 2010. «Η ομιλούσα κεφαλή στην έξοδο του ορφικού μύθου. Ενατένιση μιας πτυχής από τη λογοτεχνική τύχη του Ορφέα σε συνάρτηση με κάποιες από τις εικαστικές της αποτυπώσεις στους νεότερους κυρίως χρόνους». *Σύγκριση* 21: 5–33.
- Βάρναλης, Κ. 1982. «Το αριστούργημα της καθαρεύουσας». Στον συγκεντρωτικό τόμο *Αισθητικά-Κριτικά-Σολωμικά*. Τόμ. Β'. Αθήνα: Κέδρος. 289–292.
- Βαροπούλου, Ε. 1997. *Ορφέας και Ευρυδίκη στην ποίηση του 20ού αιώνα*. Αθήνα: Μέγαρο Μουσικής Αθηνών.
- Bricout Bernadette. 2007. *Το βλέμμα του Ορφέα. Οι λογοτεχνικοί μύθοι της Δύσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Brunel, P. 1988. *Dictionnaire des mythes littéraires*. Monaco: Éditions du Rocher.
- Δεγερμεντζίδης, Σ. Degermentzidis, Symeon. 2007. «Ειδική διδακτική της νεοελληνικής ποίησης: Η περίπτωση του ποιήματος “Η Επιστροφή της Ευρυδίκης” του Νίκου Εγγονόπουλου». Στο Close E., Tsianikas M. and Couvalis G. (επιμ.) *Greek Research in Australia: Proceedings of the Sixth Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University June 2005*. Adelaide: Flinders University Department of Languages - Modern Greek. 507–516.
- Λαδογιάννη, Γ. 2011. «Ο εραστής, ο καλλιτέχνης και το έργο του. Ο μύθος του Πυγμαλίωνα στη *Γαλάτεια* του Σπ. Βασιλειάδη» Στο *Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*. Δ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, Γρανάδα (9–12 Σεπτεμβρίου 2010). Πρακτικά, τόμ. Β'. Επιμέλεια: Δημάδης, Κ. Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών. 635–647. Και στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.eens.org/EENS_congresses/2010/Identities%20in%20the%20Greek%20world%202010.pdf.
- Μαρωνίτης, Δ. Ν. 2003. «Μύθος και ποίηση». *Εντευκτήριο* 60: 7–16.
- Πολίτου-Μαρμαρινού, Ε. 2000. «Ορφέας ταξιδευτής: από τις αρχαίες ελληνικές πηγές στην ποίηση του Κ. Παλαμά». *Σύγκριση* 11: 84–99.
- Πούχγερ, Β. 2000. «Ο Ορφέας στη νεοελληνική δραματουργία: Γεώργιος Σακελλάριος-Αγγελος Σικελιανός-Γιώργος Σκούρτης». *Σύγκριση* 11: 46–68.
- Σιαφλέκης, Ζ.Ι. 2000. «Ο μύθος του Ορφέα: από τις μεταμορφώσεις της μυθικής αφήγησης στη ρητορική των λογοτεχνικών γενών». *Σύγκριση* 11: 76–83.

- Στεργιόπουλος, Κ. 2000. «Ο μύθος του Ορφέα στη λογοτεχνία και στις άλλες τέχνες». *Σύγκριση* 11: 7–9.
- Φρέρης, Γ. 2000. «Ανιχνεύσεις του μύθου του Ορφέα στην πρώτη ελληνική μεταπολεμική γενιά». *Σύγκριση* 11: 108–121.
- Χατζοπούλου, Λ. 2003. «Εισαγωγή». Στο *Σπυρίδων Ν. Βασιλειάδης. Αττικά Νύκτες. Επιλογή από το λογοτεχνικό και κριτικό του έργο*. Επιμέλεια: Χατζοπούλου Λίτσα. Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.